

Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen

OM SJÄLVSVÄLTENS DISKURS

Författare: Emma Hemström

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Vårterminen 2014

Handledare: Eva Kärfve

How clever has one to be to be stupid?
The others told her she was stupid. So she made
herself stupid in order not to see how stupid
they were to think she was stupid,
because it was bad to think they were stupid.
She preferred to be stupid and good,
rather than bad and clever.

It is bad to be stupid: she needs to be clever
to be so good and stupid.
It is bad to be clever, because this shows
how stupid they were
to tell her how stupid she was.

*R. D. Laing*¹

¹ Laing, R., D. (1970). *Knots*. Random House: New York, s. 23.

ABSTRAKT

Författare: Emma Hemström

Titel: Om självsvältens diskurs

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Vårterminen 2014

Handledare: Eva Kärfve

Med anledning av anorexidiagnosens relativt dåliga prognos för tillfrisknande samt höga dödlighetsfrekvens tycks det angeläget att undersöka vetenskapens förståelse av fenomenet. Självsvält utgör anorexidiagnosens centrala element och dess drivkrafter definieras i detalj i den psykiatriska diagnosmanualen DSM-5. Syftet med denna uppsats är att vidga perspektivet och kartlägga den vidare diskursiva kamp som alstrar vetenskapens kunskap om självsvält samt betänka diskursens sociala konsekvenser. Vetenskapens självsvältsdiskurs tolkas med utgångspunkt i Michel Foucaults teoretiska begrepp diskurs och makt. Diskursens sociala konsekvenser analyseras med utgångspunkt i Gregory Batesons koncept dubbelbindning och Thomas Brantes reflektioner om öppenheten hos ontologiska modeller. En diskursanalys har gjorts på 14 vetenskapliga artiklar från olika akademiska discipliner. Samtliga artiklar syftar till att begripliggöra självsvält. En tematisk analys har genomförts med avsikt att reflektera över relationen mellan diskursens språkliga framställningar och självsvältens praktiska uttryck. Analysen visar en ontologiskt oredig diskurs där psykiatrins individualiserande och patologiserande utgör en stark diskursiv norm för vad som är möjligt att formulera. Normen tycks så orubblig att den omöjliggör för kritiker att fullfölja initiala ifrågasättanden av individualiseringen av samhällsproblem. Politiska åtgärdsförslag på makronivå och uppmaningar om maktutjämnande insatser är märkligt frånvarande. Diskursen härleder i huvudsak svältens mening ur en av dess konsekvenser: den avmagrade kroppen. Bantningens normalisering och självsvältens patologisering bildar en språklig dubbelbindning som så gott som raderar gråzonen mellan friskt och sjukt. Slutligen tycks dubbelbindande budskap om skenbara sociala möjligheter och tillgångar till makt ligga till grund för en upplevelse av vanmakt och socialt omöjliggörande hos många unga kvinnor. Självsvält tycks för vissa kvinnor utgöra ett sätt att uttrycka denna upplevda icke-position.

Nyckelord: självsvält, diskurs, makt, anorexi, dubbelbindning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<i>Inledande problemformulering</i>	1
<i>Syfte</i>	1
BAKGRUND	1
<i>Självsvält då: en föränderlig diskurs</i>	1
<i>DSM</i>	3
<i>Självsvält idag: en patologiserande diskurs</i>	3
<i>Förförståelse</i>	5
TEORETISKT RAMVERK OCH TIDIGARE FORSKNING INOM FÄLTET	5
<i>Diskursbegreppet: teoretiska utgångspunkter</i>	5
<i>Maktbegreppet: teoretiska utgångspunkter</i>	7
<i>Tidigare forskningsbidrag med foucauldiansk grundval</i>	8
<i>Motstridiga ontologier: dubbelbindande konsekvenser?</i>	11
METOD	13
<i>Triangulering: diskursanalys och tematisk analys</i>	13
<i>Empiriskt material och urvalsförfarande</i>	14
<i>Analysförfarande</i>	16
UNDERSÖKNING OCH ANALYS	17
<i>Diskursens övergripande kartografi</i>	17
<i>Dualism: själen kontrollerar kroppen</i>	19
<i>Den visuella kroppen som diskursens brännpunkt</i>	20
<i>Diskursiva dubbelbindningar</i>	23
<i>Svält som reaktion på upplevd dubbelbindning</i>	24
<i>Orediga ontologier och sociala nivåer</i>	25
<i>Sammanfattning och avslutande framåtblickande reflektioner</i>	26
KÄLLFÖRTECKNING	29
Bilaga 1.	32
Bilaga 2.	37

Inledande problemformulering

Den sedan 1990-talet gradvis tilltagande psykiska ohälsan bland unga framställs av Socialstyrelsen (2013) som ett eskalerande folkhälsoproblem. *Anorexia nervosa* (se bilaga 2) är den psykiatriska diagnosen som tar flest människors liv: var tionde avlider i sjukdomens sviter (Norrning, 2009). Detta självutplånande tillstånd vars främsta signum är livshotande självsvält drabbar i huvudsak unga kvinnor. Diagnosens spridning tilltog epidemiskt under 1970-talet och de förhöjda nivåerna kvarstår (Bordo, 2003). Återhämtningsstatistiken är föga imponerande: hälften uppskattas efter tio år ha tillfrisknat (Norrning, 2009). Jag har själv svultit mig, diagnostiserats med *anorexia nervosa* och vårdats i slutenvård. Då och senare har jag uppfattat psykiatrins kunskap om självsvält som bristfällig. Beaktat tillståndets allvarlighetsgrad tycks det nödvändigt att närmare undersöka upphovet till denna experternas (bristande) förståelse och hur den gör avtryck på självsvältens prevalens och praktiska uttryck.

Syfte

Att (1) skapa förståelse för den diskursiva kamp som alstrar vetenskapens kunskap om fenomenet självsvält och (2) vidare reflektera över diskursens sociala och praktiska konsekvenser.

BAKGRUND

Självsvält då: en föränderlig diskurs

Exempel på frivillig självsvält går att finna i en mängd olika tider och samhällen. I antika västerländska kulturer gavs svältpraktikerna ofta mening i vitt skilda andliga kontexter. Självsvält hos kristna helgon har överlag ansetts som helig. Under senmedeltiden var förståelsen ambivalent: ibland förstods helgonens självsvält som helig och gudomlig, ibland som pådriven av självaste Satan. I och med tilltagen sekularisering i väst under 1700-talet modifierades den kontext inom vilken självsvältens mening begripliggjordes: det medicinska ersatte det religiösa. Självsvältande unga kvinnor blev till mytomspunna spektakel. Att svälten kunde drivas så långt fascinerade och det spreds rykten om kvinnor som tycktes kunna leva på luft. Bilden blev med tiden dystrare och självsvälten förstods allt mer i termer av kvinnlig neuros. Vid 1800-talets slut etablerades bilden av självsvält som patologi (Vanderelycken & van Deth, 1996). Karin Johannisson (1998) beskriver hur självsvält

frekvent förekom inom ramen för en mindre familj av ”kvinnosjukdomar” vilka uppkom kring förra sekelskiftet. Den allmänna sjukdomsfrekvensen exploderade, något Johannisson (2013) förstår som en konsekvens av de omfattande kulturella och sociala förändringar industrialiserings- och urbaniseringsprocesser orsakade. Många kände sig alienerade i kulturen med dess nya inslag av högt tempo och individuell konkurrens. ”Framstegets pris var en sönderciviliserad, ömhudad och alltmera sårbar människa, disponerad för en rad nya sjukdomar” (*ibid.*: 108). Kvinnan konstruerades som särskilt sårbar för den nya tidens svängningar. Kvinnlighet sammankopplades med sjuklighet och sekelskiftets vetenskap konstruerade stereotyper för ”den svaga kvinnan”, vilket Johannisson (1998) förstår som svar på samtida kvinnoemancipation. Diagnoser som neurasteni, hysteri och bleksot rymde samtliga inslag av självsvalt. Dessa kultursjukdomar uppkom i och försvann med sin kulturella kontext. Diagnosen anorexia nervosa (nervös aptitlöshet) lanserades 1873 i Frankrike och Storbritannien och började utfärdas av svenska kliniker först på 1940-talet (*ibid.*, 1998). Såväl Johannisson (1998) som Susan Bordo (2003) beskriver en epidemiskt förhöjd frekvens av anorexi från 1970-talet, och förstår ökningen som en konsekvens av samtida kultur. Bägge läser anorexin som ett svar på konflikten mellan kulturens allmänna ideal om individuellt starka och självförverkligade subjekt och det specifika idealet för kvinnan om att underlätta de (manliga) subjektens självförverkligande genom att inta en självutplånande, per definition objektifierad, position. Den höga anorexifrekvensen kvarstår än (Norrington, 2009), och inga andra etablerade diagnoser *förutsätter* självsvaltspraktiker (American Psychiatric Association, 2013).

Såväl Vanderelycken som Johannisson hävdar att självsvalt får mening i dialog med samtida kulturell kontext. De skildrar processen av meningsuttydande som diskursiv kamp, där olika aktörer förstår samma svält på olika sätt. Författarna både redogör för diskursens (föränderliga) innehåll och för metaresonemang kring hur diskursen uppkommer i samspel med social och kulturell kontext. Inom ramen för denna uppsats ämnar jag anamma ovan refererade författares teoretiska utgångspunkt i självsvalt som ett diskursivt fenomen. Analytiskt fokus kommer att ligga på de diskursiva framställningarna av självsvalt, snarare än svälten i sig.

Denna historiska belysning av självsvaltens diskursiva resa, i grova drag från mirakel till spektakel till patologi, påvisar förståelsens föränderlighet och behovet av diskursiva analyser för att begripliggöra konstruktioner av fenomenet.

DSM

Psykiatrin är den samhälleliga institution vilken äger den primära rätten att definiera såväl det psykiskt sjuka som det friska samt ansvarar för processen av återanpassning från sjuk till frisk. Denna särställning ger psykiatrin hegemoni i den diskursiva kampen om psykiskt lidande. Psykiatrin sätter på så vis den ton som andra aktörer verksamma inom det diskursiva fältet för psykiskt lidande måste förhålla sig till.

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM, är västvärldens mest tillämpade psykiatriska diagnosystem. Första upplagan utkom 1952 och den senaste och femte 2013. Modifieringarna över de olika upplagorna speglar psykologins och psykiatrins interdisciplinära trendfluktuationer över tid. De två första upplagorna präglades av psykodynamisk diskurs. Lanseringen av DSM-III år 1980 innebar ett diskursivt paradigmskifte. Tidigare upplagor kritiserades för att vara alltför lösa och otydliga i sina diagnostiska beskrivningar. Den humanistiska tonen ersattes av en naturvetenskaplig, och först nu lanserades DSM också i Sverige. I de två senare upplagorna har den biomedicinska tonen befästs (Hildebrand Karlén, 2013: 80-82).

Vem som helst kan inte med hjälp av DSM utfärda en diagnos. Manualen tillämpas i dialog med diagnostiserande psykolog eller psykiatrers yrkesspecifika kompetens (Socialstyrelsen, 2004). Därmed skulle en kunna argumentera att en analys av DSM förutan en analys av dess tillämpning inte ger en fullständig eller rättvisande bild av hur psykiatrin diagnostiserar eller ser på psykopatologi. För att tala med Dorothy E. Smith (1990: 217-221) kan det invändas att en institutions standardiserade texter både speglar dess hegemoniska diskurs och samordnar och likriktar dess sociala handlingar. Västvärldens omfattande tillämpning av DSM bidrar således till en homogeniserad syn på psykiskt lidande.

Självsvält idag: en patologiserande diskurs

Den dominerande patologiserande självsvältsdiskurs som etablerades kring sekelskiftet står kvar än idag. För att ge en bild av samtidens dominerande förståelse för självsvält återges därför här skildringar av fenomenet i senaste upplagan av västerländsk psykiatris hegemoniska text: DSM-5.

Självsvältspraktiker beskrivs i samband med tre av manualens diagnoser för ätstörningar. *Bulimia nervosa* karaktäriseras av återkommande perioder av hetsätning med påföljande kompensationsbeteende av något slag samt en självkänsla överdrivet påverkad av kroppsform och vikt. Frivilligt framkallade kräkningar, överdrivet

tränande, bruk av laxerande medel och fastande utgör exempel på kompensationsbeteenden. *Avoidant/Restrictive Food Intake Disorder* karaktäriseras av ett undvikande och restriktivt ätbeteende som resulterar i näringsbrist, viktförlust eller hos barn hämmad fysisk tillväxt. Diagnosen ställs ofta på barn med väldigt selektiva matpreferenser, eller förekommer i samband med diagnos inom autismspektrumet. *Anorexia nervosa* (se bilaga 2) karaktäriseras av konsekvent begränsat energiintag, intensiv rädsla att öka i vikt samt bli fet eller ihållande beteende som förhindrar viktökning samt störd uppfattning av den egna kroppens form eller vikt. Patienten har en signifikant låg kroppsvikt, för vuxna ett kroppsmasseindex (BMI) på 17 eller lägre. Att självsvält utgör ett måste enbart för de två sistnämnda diagnoserna samt det faktum att den förra i princip enbart ställs på barn under tretton (Wallin, 2007), antyder att den dominerande patologiserande förståelsen av ungdomars och vuxnas självsvält huvudsakligen rymms i anorexidiagnosen. Utöver redan omnämnda diagnoser kan självsvält förekomma i samband med diagnosen *ätstörning utan närmare specifikation, UNS*, alltså tillstånd där patienten uppfyller vissa men inte tillräckligt många kriterier för att erhålla någon av ätstörningsdiagnoserna. Anorexin framstår utifrån DSM som självsvältens huvudsakliga patologiska ansikte. Rädslan att öka i vikt eller bli fet och den störda kroppsuppfattningen tillsammans med ihållande självsvält är vad DSM-5 artikulerar som essentiella särdrag för tillståndet. Självsvältsbeteendet begripliggörs alltså som motiverat av en stark önskan om en mager kropp.

Moderna svenska studier visar att omkring 1 % av kvinnor i åldrarna 13 till 30 lider av anorexia nervosa. Oftast uppskattas en tiondel så många män i samma ålder uppfylla diagnoskriterierna. Dubbelt så många, 2 % av kvinnorna i samma ålder, uppskattas lida av bulimia nervosa. För ätstörning UNS uppmäts en prevalens åtminstone lika hög som för anorexi och bulimi sammantaget (KÄTS, 2013). Anorexi har alltså lägst prevalens av de diagnoser som inkluderar självsvältspraktiker hos ungdomar och vuxna. Tillståndet uppkommer oftast i tonåren. En sammantagen bild av studier gjorda i Sverige visar att tio år efter diagnostisering har 50 % tillfrisknat, 10 % har kvar sin diagnos, 10 % är omdiagnostiserade med ätstörning UNS, 15 % har utvecklat bulimi och 10 % har avlidit. Dödligheten hos psykiatriska diagnoser är störst hos missbruks- och anorexipatienter. Orsaksbilden beskrivs ofta i samtida psykiatrisk forskning som ett multifaktoriellt samspel mellan biologiska, psykologiska och sociala komponenter (Norrington, 2009). Sjukdomen förekommer oftare i medel-

och överklasskontext, bland dem med högre utbildningsnivå samt i socioekonomiskt starka postindustriella länder (Vanderelycken & van Deth, 1996).

Anorexi är alltså beteckningen på självsvalt som motiveras av en rädsla att bli tjock samt en störd kroppsuppfattning. Diagnosen utgör samtidigt huvudsakliga förståelse av självsvalt. Detta samtidigt som den endast fångar upp en mindre andel av alla dem som diagnostiseras i samband med självsvaltpraktiker.

Förförståelse

Jag har alltså själv svultit mig, diagnostiserats med anorexia nervosa och behandlats i sluten- och öppen ätstörningsvård. Det samtal om självsvalt jag då och senare uppfattat har oftare tätt sig förvirrande och vilseledande snarare än begripliggörande. Jag har uppfattat ett påtagligt ontologiskt glapp mellan levd och omtalad självsvalt. Det är vidare min erfarenhet från mötet med andra patienter i ätstörningsvården att identiteten som fettfobisk eller magerhetsbegärande ”anorektiker” ofta föds i, snarare än föregår, mötet med psykiatrin. Dessa erfarenheter förtjänar att lyftas då de formar min inkörsport till uppsatsämnet. Foucault menar att den som kan ”läsa allt, studera allting” (i Lindgren, 2009: 123) har bäst förutsättningar att bidra med en trovärdig tolkning. I enlighet med detta vill jag hävda att min förförståelse och mina personliga erfarenheter från fältet utgör ett slags kunskap som bidrar till min lämplighet att analysera det. Snarare än att i positivistisk mening utgöra ett subjektivt neutralitetshinder som stjälp vetenskaplighet (Holliday, 2007: 132-133) hoppas jag att min förförståelse ska höja arbetets kvalitet.

TEORETISKT RAMVERK OCH TIDIGARE FORSKNING INOM FÄLTET

Här introduceras de teoretiska begreppsapparater jag valt att tolka mitt empiriska material gentemot. Jag redogör för och förhåller mig också till tidigare forskning om självsvalt. Då tidigare forskning i vid bemärkelse utgör mitt empiriska studieobjekt finner jag det mindre överlappande och mer inträngande att här specifikt förhålla mig till tidigare forskning med teoretiska utgångspunkter som liknar detta arbetes.

Diskursbegreppet: teoretiska utgångspunkter

Uppsatsens syfte rymmer ett epistemologiskt diskursivt grundantagande: självsvaltens betydelse förstås som (re)konstruerad gång på gång via språkliga processer. Det diskursanalytiska fältet erbjuder en rad olika ansatser. Gemensamt vilar de på

socialkonstruktivistisk epistemologi, där kunskap förstås som sociala konstruktioner med särskilt intresse för att finna den mest för-givet-tagna kunskapen (Winther Jørgensen, Phillips, 1999: 10-11). Diskursanalys bör alltid förstås som en teoretisk och metodologisk helhet (*ibid.*), varför jag under metodavsnittet återkommer till hur diskursbegreppet kan operationaliseras och utgöra ett verktyg för analys.

Vad gäller diskursbegreppets teoretiska dimension utgår jag i sammanhanget från Michel Foucault då detta (epistemologiskt) faller i linje med uppsatsens kunskapsanspråk. Foucaults skildring av det diskursiva varierar. Därför har jag här valt ut och tolkat de aspekter av hans diskursterm och dess potentiella innebörder vilka är relevanta för denna uppsats syfte och kunskapsanspråk.

Mycket förenklat kan Foucaults diskursteori sägas syfta till att påvisa vad som får/ inte sägas och vad som tas för sant/falskt - alltså vad som tas för kunskap inom ramen för en diskurs (*ibid.*: 19). För Foucault är diskursen ”... själva det förhållande att man talar (...). För maktförhållandena är diskursen inte bara en yta att fästa tecken på, den är en operator.” (Foucault, 2008: 182). Diskursen är således mer än sitt språkliga innehåll: den ger upphov till sociala konsekvenser genom att etablera en standard för sanningen om någots ontologi. Vad självsvält är - eller snarast blir - hur den upplevs och uttrycks, kommer att begränsas, legitimeras och diskvalificeras av dess språkliga diskurs. Foucaults diskursteori kan därigenom läsas som en invändning mot ett ofta för-givet-taget antagande om att aktiviteten ”att tala” är ett sätt för den talande att uttrycka *sig*. Diskursen talar genom den talande snarare än tvärtom (Foucault, 1972: 65-67). Diskursen producerar sanning snarare än beskriver verklighet. Den verkar genom oss. Utifrån detta konstruktivistiska synsätt kan vi aldrig analysera diskursen utifrån eller påvisa någon ”egentlig” sanning. Inom ramen för diskursen kan vi undersöka hur effekter av sanning konstrueras, förändras och upprätthålls. Att konstruera sanning är enligt Foucault vetenskapens egentliga sysselsättning. Då analysunderlaget för denna uppsats främst består i vetenskapliga artiklar blir medvetenhet om de vetenskapens interna strategier för att upprätthålla diskurs som Foucault redogör för behjälplig. Sanning produceras via det uttalade men oftare via det icke-uttalade. Genom att inom vetenskapen kommentera eller repetera/referera något uppstår effekter av sanning. De sanningsanspråk som aldrig kommenteras tappar sin giltighetspotential. Dessa processer av inkludering och exkludering ger upphov till kanon respektive marginalisering och olika standarder för

vad som definierar vetenskaplighet. God vetenskap inom en akademisk disciplin utgör enligt Foucault populär- eller pseudovetenskap inom en annan (Mills, 2004: 60-65).

Maktbegreppet: teoretiska utgångspunkter

Foucaults diskursteoretiska epistemologi hör hemma i hans tidigare, arkeologiska fas. I efterföljande genealogisk fas förskjuts teoretiskt fokus till begreppspar makt/kunskap. *Makt* producerar *vetande* och därmed också effekter av *sanning*, vilka tar plats inom ramen för *diskurser* (Mills, 2004: 26). Dessa fyra reciproka begrepp måste därmed förstås som en helhet. Förståelse för självsvältens diskursiva konstruktion inom vetenskapen som institution kan således enbart erhållas genom en föregående och underliggande maktteoretisk belysning av diskursens uppkomst.

Foucaults maktbegrepp bör förstås som verb snarare än substantiv då det indikerar görande snarare än varande. I termer av görande process är makten präglad av kamp och förutsätter ömsesidighet: utan motmakt ingen makt (Foucault, 1980). Det är alltså fråga om interdependens snarare än dualistisk motsättning: maktanspråken spjärnar mot och möjliggör varandra simultant. Som vi har sett förstås självsvält ofta som kvinnors offerskap inför den västerländska kulturens magerhetsideal. Om självsvältaren fogar sig efter idealet/maktanspråket förutan motstånd kan vi i foucauldiansk mening inte tala om makt från första början. Här vill jag tala med journalisten Kajsa Eki Ekman som i *Varat och varan* (2010: 33-36) poängterar det omedelbart felaktiga i en inflytelserik samtida nyliberal diskursiv presentation av offer-subjekt som motsatspar. "Offrets" konnotationer av individuell svaghet och sårbarhet är resultatet av nyliberalismens "optimistiska" grundsyn på människan som ett kompetent och aktivt subjekt. Offrets motsats är dock förövaren och subjektets objektet. Här kan vi åter koppla till självsvältaren som offer för kulturens skönhetsideal (förövaren). Då vi inte kan åberopa någon motsättning mellan offret och subjektet, måste vi samtidigt läsa alla offer som aktiva subjekt, vilka mer än kompetenta till i enlighet med Foucaults teori *måste* framföra (mot)makt för att alls kunna utsättas för (förövande) makt utifrån. Om självsvält ska kunna tolkas som reaktion på magerhet som ideal är det alltså otillräckligt att enbart läsa den som offerskap. Då den i tolkningen artikuleras som *svar* på ett maktanspråk (idealet) måste den också i analogi med Foucault beaktas som ett subjektets praktik av motmakt.

Makt bör inte värderas i negativa/positiva termer. Dess främsta egenskap är produktivitet. Denna genomsyrar all aktivitet i samhället och alstrar kunskap och

diskurs (Foucault, 1980). Makt som frambringare av sanningsanspråk snarare än medvetet institutionaliserat förtryck är här en viktig utgångspunkt. Syftet med författandet av de vetenskapliga artiklar som ligger till grund för min undersökning antas vara kunskapsgenererande oavsett diskursens sociala konsekvenser.

Två subkategorier av makt är i sammanhanget av särskilt intresse. *Biomakt* relaterar till människan i plural och syftar till att reglera överlevnad och välmående i hela populationen genom att uppskatta, mäta och reglera på en demografisk nivå (Foucault, 2003: 242-246). *Den disciplinära makten* tar sig an människan i singular och som kropp, där kroppen förstås ”som maskin” (Foucault, 1976: 140). Den tuktar och disciplinerar i syfte att producera en samhällsnyttig och foglig individ. Foucault skildrar i *Övervakning och Straff* (1974: 9-41) hur den disciplinära maktens tekniker över tid successivt raffinerats till att anta en subtil, anonym skepnad som maximerar bredden och djupet av dess närvaro i samhället. Med metaforen av en panoptisk byggnad illustrerar Foucault hur ett externt maktanspråk internaliseras av dess måltavla, gestaltar sig inom detta subjekt som en ”själ” vilken blir maktens självreglerande boning: ”så fullkomlig att den inte behöver utövas” (*ibid.*, s. 235) då individen blivit ”principen för sitt eget underkuvande” (*ibid.*, s. 237). Osynlighet maximerar dess effektivitet. Samhället tycks på så vis efterlysa en välreglerad och livsduglig befolkning (biomakt), och en kuvad och lydlig medborgare (disciplinär makt). I diskursanalysen korsbefruktas begreppen: biomakt syns i vetenskapens försök att kartlägga självsvältens karaktäristika på demografisk nivå, till exempel i artikuleringen av unga kvinnors livshotande självsvält som ett eskalerande samhällsproblem. Den disciplinära makten syns i ambitionerna att hos individerna ”komma till rätta” med det konstaterade problemet: att genom disciplinering undvika dess utbrott eller tukta självsvältarens icke-foglighet.

Vad vetenskapen ”vet” om självsvält, kunskapen den producerar, är alltså samtidigt ett anspråk på makt. Den dominerande kunskapen, de utsagor flest hörsammar, ger upphov till de mest omfattande sociala konsekvenserna. Den faktiska självsvältens praktiska uttryck präglas därmed av dess dominerande språkliga diskurs.

Tidigare forskningsbidrag med foucauldiansk grundval

Tidigare foucauldianskt inspirerad forskning om självsvält har ofta tagit ett parallellt avstamp i feministisk teori och så gott som alltid rört sig inom en subdiskurs om anorektisk självsvält. Filosofi- och genusprofessorn Sandra Lee Bartky (i Conboy et

al., 1997) tar utgångspunkt i en problematisering av Foucaults framställning av kroppen i singular i sin disciplinlära. Hon menar att makt utövas mot olika kroppar med olika kraft via olika tekniker. I en patriarkal maktstruktur riktas asymmetriskt större disciplinära maktanspråk mot kvinnor än mot män. Kvinnans kropp fogar sig mer och på andra sätt än mannens. Bartky menar att den kvinnliga frigörelsens motmakt nått en punkt där patriarkatet står utan andra alternativ än att rikta tukande maktanspråk mot självaste kvinnokroppen. Det magra idealet fungerar som en maktstrategi ämnad att konservera den kvinnliga underordningen i den patriarkala strukturen. Bartky hävdar att alla kortsiktigt tjänar på att undvika motståndspraktiker. Genom att medgörligt organisera den egna underordningen vinner kvinnor fördelar inom den patriarkala strukturen. Också filosofen Susan Bordo (2003a) betonar fördelarna med att foga sig patriarkatet. Hon målar upp ett kontinuum för kvinnor över grad av foglighet inför patriarkala kvinnoideal och placerar (den anorektiska) självsvältaren i den mest fogliga extremänden. Anorektikern är den kvinna som duktigast tolkar och realiserar patriarkatets budskap om kvinnlig självutplåning: kvinnor ska inte begära, inte behöva, inte ta plats, inte vara stora. Så tar Bordo avstånd från psykologiserande förklaringsmodeller som betonar förvriden verklighets- och kroppsuppfattning hos det anorektiska subjektet. Anorektikerns träffsäkra uttydande av patriarkala budskap utgör verklighetsförvrängningens antites.

Såväl Bordo som Bartky nyanserar bilden av anorektikern (underförstådd som kvinna) som ett endimensionellt blåögt offer för patriarkal kuvning genom att påtala individuella kortsiktiga fördelar med självdisciplinering hand i hand med patriarkatets påbudna kvinnoideal av att ta så lite plats som möjligt. Mer problematisk tycks deras gemensamma analytiska strategi att härleda intentionen med svälten ur en av dess konsekvenser; den avmagrade kroppen. Hunger, aggressivitet, smärta och död utgör också konsekvenser av svält. Valet av svältkonsekvens att fokusera på motiveras inte hos någon av teoretikerna. Kvinnokollektivets offerkontinuum är vidare intressant när Bordo presenterar det som ett ifrågasättande av psykiatrins kategoriska dikotomi frisk/sjuk och tolkningsföreträde av självsvälten. Problemet ligger i dess utgångspunkt i patriarkala kvinnoideal och inte i den självsvältande praktiken. Risken blir att vi hamnar i en annan diskurs än självsvältens, en allmän feministisk diskurs, där anorektikern utnyttjas på ett symboliskt plan för att ta hem en universell feministisk poäng. Anorektikern symboliserar den överfogliga extremformen av kvinnlig

självutplåning. Denna metafor äger god ytvaliditet, men frågetecken kring dess innehållsvaliditet kvarstår, för att plötsligt tala i mer positivistiska termer.

Mebbie Bell (2006), professor i Cultural Studies vid University of Alberta, rör sig med sin diskursanalys av journalanteckningar från en slutenvårdsavdelning för anorektiker primärt i en självsvälts- snarare än feministisk diskussion. Genom Foucaults panoptikonmodell läser hon anorektikern som ett hot mot den patriarkala makten: som någon som frigör sig från den manliga blickens utvärderande då hon blir för mager. Hon praktiserar en maskulin handling då hennes kropp på så vis blir obunden patriarkatet. När den subtila panoptiska makten blivit verkningslös, tvingas patriarkatet minska subtiliteten i maktutövandet. Med slutenvård och dess materiella och tvingande maktpraktiker disciplineras den icke-fogliga anorektiska kvinnokroppen tillbaka till ett normaliserat/avpatologiserat tillstånd. Målet är att på nytt befästa en immateriell självdisciplin i kroppen. Kvinnan färdas från ett fängelse till ett annat och tillbaka igen. Denna återdisciplinering får inte bukt med problemet vid dess rot; vantrivseln i det första fängelset. Detta förstår Bell som en viktig förklaring till anorexidiagnosens höga återfallsfrekvens. Också Bordo framställer i ett annat sammanhang (2003b) anorexin som ett prematurt motmaktsanspråk. I en (ofta omedveten) vilja att frigöra sig från patriarkatets allmänna konceptualisering av kvinnlighet, svälter hon sig till en könlös magerhet vilken socialt och psykologiskt dissocierar henne från den önskade kvinnligheten. Som motstånd mot det patriarkala blir svälten kontraproduktiv: frigörelsen från idén om kvinnlighet medför en fysisk utplåning som i längden omöjliggör feministisk landvinning. Även om Bell och Bordo här har ett för min studie mer relevant avstamp i de självsvältande praktikerna, fokuserar de väl ensidigt främst på anorektikern som kropp. För att en sista gång tala med en tidigare teoretiker på fältet, socialpsykologen Helen Malson (1998: 188-193), utgör denna kroppsfokuserade diskurs från ett postmodernt perspektiv enbart en av flera parallella anorexins diskurser. Malson kartlägger en mängd ömsesidigt uteslutande anorexins diskurser; anorexin som biomedicinsk eller affektiv problematik, identitet eller kultursjukdom, för att ta några exempel. Genom att påvisa anorexins oförenliga diskurser i plural konstaterar hon, i linje med Foucault, att anorexins existens är villkorad dess diskurs(er). Anorexi existerar inte autonomt ”där ute”. Hon hävdar istället att det är dess diskursiva benämningar som möjliggör dess existens på något som helst ontologiskt plan.

Sammanfattningsvis placerar sig Bartky och Bordos teoretiska bidrag *inom* ramen för den diskursiva kampen om självsvält. De tar utgångspunkt i feministisk teori och undersöker hur denna kan dra nytta av självsvältaren som koncept. En omvänd utgångspunkt - där självsvältens nytta av feministisk teori undersöks - hade varit av högre relevans i relation till denna uppsats syfte. Såväl Bell som Malson förlägger analysen på metanivå. De undersöker primärt den diskursiva konstruktionen av anorexi och dess sociala konsekvenser snarare än deltar i striden om konceptets innebörd. Bells läsning av psykiatrins förförståelse för och behandling av anorexi som både diskursgenererande och maktpraktiserande i foucauldianska termer harmonierar väl med denna uppsats teoretiska utgångspunkt. Malsons postmoderna kartläggning betonar inkommensurabiliteten mellan anorexins olika diskurser. I min undersökning vill jag istället undersöka om det existerar minsta gemensamma nämnare för hela samtalet om självsvält. Genom att lyfta fram gemensamma tendenser och gränser inom vilka *samtliga* subdiskurser rör sig avser jag identifiera mönster och normer giltiga för diskursen som helhet. Detta i hopp om att motverka postmodernt vattentrampande i slutna diskursiva rum och möjliggöra ett progressivt steg i ny riktning för samtalet (i singular) om självsvält.

Motstridiga ontologier: dubbelbindande konsekvenser?

Apropå Malsons epistemologiskt relativistiska diskurser i plural och slutsats att anorexin finns till i ontologisk mening först i det ögonblick då dess diskurs uppkommer är det relevant att tala med sociologen Thomas Brante (i Hallerstedt, 2006) som i *Den nya psykiatrin* tar sig an yttringarna av DSM som paradigm genom en analys av en annan av dess mer kontroversiella diagnoser, ADHD. Olika vetenskapliga discipliner tar utgångspunkt i olika ontologiska modeller, vilka ger upphov till olika uppfattning om vad som definierar fakta och (god) vetenskap. De ger därmed i förlängningen upphov till oförenliga förklaringsmodeller. Denna oenighet tycks enligt Brante resultera i allt mer omfattande vetenskapliga kontroverser. Därav efterlyser han ny, tvärvetenskaplig grundforskning med målet att frambringa en "öppnare ontologisk modell (...) och integrering av till synes inkommensurabla perspektiv" (*ibid.*: 104-105). Det är alltså tal om mer än att angripa något från flera perspektiv: nya ontologiska modeller eftersöks, vilkas förverkligande (troligen) fordrar nya vetenskapliga discipliner. Självsvältens diagnoser, särskilt anorexi, är likt ADHD ämne för vetenskapliga stridigheter och ontologiskt motsägelsefulla ansatser.

Ansatsen att nå bortom ett begripliggörande av hur diskursen tar form och betänka dess sociala konsekvenser fordrar teoretiskt underlag som ger redskap kompetenta uppgiften att analysera implikationerna av diskursens kontradiktoriska och spretiga karaktär. De vetenskapliga motstridigheter av framförallt bio-psyko-social karaktär Brante tecknar för fallet ADHD tycks föreligga kring en rad olika diagnostiska tillstånd. Schizofreni utgör ett exempel på ett sådant omstritt tillstånd, för vilket antropologen Gregory Bateson i *Toward a Theory of Schizophrenia* 1956 lanserade en social förklaringsmodell med utgångspunkt i det teoretiska konceptet double bind/dubbelbindning. Bateson (1972) tar avstamp i en princip för logisk kategorisering hämtad från fältet för formell logik. Denna konstaterar i korthet att en kategori logiskt inte kan, samtidigt som den ologiskt måste, utgöra en av sina egna medlemmar. Så möjliggörs samtidiga, motstridiga budskap parallellt presenterade på olika logiska abstraktionsnivåer. Oförenliga meddelanden av detta slag framförda inom social mikroiinteraktion skapar dubbelbindning, vilken potentiellt verkar schizofreniutlösande. Någon säger ”jag älskar dig” men förmedlar med sitt kroppsspråk något annat. En dominerande och bestraffande förälder: ”du får göra precis som du vill”. För att dubbelbindningen ska leda till psykopatologi måste emellertid metakommunikation vara omöjliggjord: inget utrymme lämnas för den utsatte att omförhandla eller ifrågasätta det dubbla budskapets orimlighet. Den drabbade försätts i ett kommunikativt och logiskt dödläge. Bateson påpekar senare (*ibid.*: 272-278) att dubbelbindningar i andra sammanhang och/eller personer inducerar annat än schizofreni. Konceptet har förklaringsvärde för ett helt släkte syndrom av så kallad transkontextuell karaktär.

”It seems that both those whose life is enriched by transcontextual gifts and those who are impoverished by transcontextual confusions are alike in one aspect: for them there is always or often a 'double take'. A falling leaf, the greeting of a friend, or a 'primrose by the river's brim' is not 'just that and nothing more'.”

Bateson, 1972: 272

Det rör sig alltså om en upplevd dubbelhet i någots natur. Apropå transkontextuella syndrom hävdar Bateson (1972: 278) att ”(...) severe pain and maladjustment can be induced by putting a mammal in the wrong regarding its rules for making sense of an important relationship (...)”. Med utgångspunkt i detta kan vi undersöka hur självsvältarens relationer över olika nivåer, till såväl andra personer som till strukturer och diskurser, potentiellt kan alstra upplevelser av dubbelbindning. Dubbelbindning är hos Bateson ett mikrosociologiskt koncept som visar hur schizofreni följer som reaktion på motsägelsefulla budskap inom ramen för nära relationer. I undersökningen

avser jag även att abstrahera konceptet dubbelbindning till makronivå och applicera det på självsvältens oförenliga diskurser. Supermodellens magra kropp är fulländad på catwalken och sjuk i psykiatrins väntrum. Samma kropp godkänns av en diskurs och underkänns av en annan. Den språkliga diskursens form och innehåll får sociala efterverkningar i det praktiska uttrycket hos de omtalade självsvältande subjekten. Det är alltså möjligt och troligt att vissa oförenliga budskap i diskursen tillsammans alstrar en upplevelse av dubbelbindning när de når de självsvältande subjekten. I så fall når samtalet en ny dimension: vi kan börja reflektera över anorexi som ett transkontextuellt syndrom.

METOD

De metodologiska valen har med nödvändighet gjorts med utgångspunkt i syftet och i dialog med det teoretiska ramverket. Uppsatsen syftar till att alstra förståelse för den sociala konstruktionen av ett fenomen. Här vädras epistemologiskt kvalitativa snarare än kvantitativa kunskapsanspråk. Det är tal om förståelse snarare än förklaring: om konstruktion snarare än essens. Ambitionen är att nyansera snarare än förenkla förståelsen för relationen mellan den faktiska självsvälten och dess språkliga diskurs. Jag ämnar bidra med *ett* perspektiv utifrån *särskilt utvalda* teoretiska infallsvinklar. Syftets natur omöjliggör på så vis något slags positivistisk design. Alan Bryman (2008) hävdar att olika ontologiska nivåer fordrar olika metodologi. En methods lämplighet varierar med den verklighetsnivå frågeställningen opererar på. Här rör sig kunskapsanspråken initialt på språklig nivå. Med stöd i Foucaults diskursbegrepp som teoretisk premiss och förståelsen av kunskap som diskursiv i syftesformuleringen har diskursanalys och ingen annan språkfokuserad metodologi valts ut.

Triangulering: diskursanalys och tematisk analys

Det diskursanalytiska fältet rymmer invärtes spretighet. Socialkonstruktivism i någon bemärkelse och extra fokus på den kunskap som tycks mest för-givet-tagen utgör minsta gemensamma epistemologiska nämnare (Winther Jørgensen, Phillips, 1999: 10-11). Laclau och Mouffes metodologiska diskursteori förefaller välförenlig med Foucaults diskursbegrepp. Grundvalen att denotationen hos ett socialt fenomen aldrig kan fastställas: dess ”rätta” definition är ämne för evig omförhandling i en *diskursernas kamp* (*ibid.*: 32), harmonierar med Foucaults syn på diskursen som alstrande av sanningsanspråk snarare än sanning. För att i praktiken identifiera en

diskurs erbjuder diskursteorin en samling metodologiska begrepp vilka materialet kan läsas gentemot. All text är summan av en mängd tecken. Ambitionen är att urskilja vilka av dessa som i kontexten är betydelsebärande och hur dessa relaterar till och definierar varandra. Följande sorters betydelsebärande tecken är av särskilt analytiskt intresse: *element* avser ett flertydigt tecken vars mening *artikuleras* i förbindelsen med övriga tecken, en *flytande signifikant* är ett tecken som preciseras olika i olika diskurser, *nodalpunkter* är särskilt betydelsebärande tecken utifrån vilka andra tecken ordnas och får mening (*ibid.*: 30-34). Genom att identifiera dessa betydelsebärande tecken framträder diskursiva mönster som kan analyseras gentemot det teoretiska ramverket. En styrka hos diskursanalysen är dess klaustrofobiskt intima rannsokande av det empiriska materialet. Även sådant som annars passerar obemärkt som neutral deskription av sakernas tillstånd synas noggrant. Desto större empiriskt underlag, desto mer nyanserande och i förlängningen berikande potential har analysen. För att tala med Foucault fordrar god analyskvalitet att en kan ”läsa allt, studera allting” (i Lindgren, 2009: 123). Därigenom undviks överlapp i det empiriska materialet och därför betonas att analysen utgör enbart en replik i ett större samtal.

Apropå syftets andra led fordrar det ontologiskt materiella (sociala konsekvenser) annorlunda metodologi än det immateriella (språklig diskurs). Syftets ontologiska dubbelhet kräver triangulering: att olika metoder blandas (Bryman, 2008: 379). Därför inkorporeras även en tematisk analys, vilket enkelt innebär att återkommande teman och underteman identifieras och analyseras (*ibid.*: 595).

Empiriskt material och urvalsförfarande

Vid urval av empiriskt material för diskursanalys är det klokt att välja text som förekommer naturligt inom den institution som ska analyseras (Philips, Hardy, 2002: 71). Den typen av material torde minst förvrängt spegla aktuell instans. Valet föll på vetenskapliga artiklar då de förekommer naturligt hos vetenskapen som institution. Artikelformatets kärnfullhet i jämförelse med exempelvis avhandlingar ger också fördelen att en större del av fältet kan täckas in med mindre resurser. Skriftliga källor möjliggör också ett inkluderande av större delar av diskursens fält, särskilt med tanke på dess internationella karaktär. Ett alternativ hade varit att genomföra något slags intervjuer med verksamma inom det vetenskapliga diskursiva fältet. Den typen av empiri förekommer inte naturligt på fältet, men skulle fånga hur det talas snarare än skrivs om fenomenet. Det är rimligt att anta att den talade diskursen inte tangerar den

skriftliga och troligen ger upphov till andra, mer direkta sociala konsekvenser. Detta särskilt om den talande också är kliniskt verksam inom psykiatri.

Urval av vetenskapliga artiklar genomfördes med målsättningen att rymma största möjliga vidd av självsvältens diskursiva fält innefattande såväl tongivande som marginaliserade perspektiv. Därav undveks stora överlapp mellan artiklar. Då analysen syftar till att kartlägga samtida diskurs har så nyskrivna artiklar som möjligt valts ut. Vissa artiklar daterar ändå långt bak, de två äldsta till 1996. Detta då de perspektiv som där behandlas lever vidare i mer modern diskurs på så vis att många förhåller sig till de perspektiv som de behandlar och de enligt min eftersökning tycks representera det senast sagda utifrån infallsvinkeln. Riktlinjen var att analysera runt 15 artiklar. Insamlandet av material avslutades när tematisk mättnad uppstod: alltså då analytiska mönster i det empiriska underlaget framstod tydligt och nya analytiska insikter avtog (Philips, Hardy, 2002: 75). Detta skedde vid slutgiltigt 14 lästa artiklar.

För att garantera diskursiv status av vetenskaplighet har samtliga artiklar status ”peer reviewed”. Sökningen har gjorts via Lunds Universitets sökmotor LUBsearch, i syfte att ge balanserad tillgång till artiklar utifrån olika vetenskapliga discipliner. Med avsikt att täcka fältets bredd har en välavvägd blandning av vetenskapliga discipliner, såväl humanistiska som samhälls-, natur- och tvärvetenskapliga, eftersträvat. Följande discipliner finns representerade: filosofi (1), socialantropologi (2), medicin (5), sociologi (1), historia (1), psykologi (4) samt socialt arbete (2). För mer detaljerad överblick av empiriskt material, se bilaga 1.

I det mer detaljerade urvalet av specifika artiklar har sådana som harmonierar med uppsatsens syfte eftersökts. Utvalda artiklar har bedömts huvudsakligen syfta till att utröna meningen i självsvält: att i foucauldianska termer begära sanningsanspråk på fenomenets definition. För att finna denna typ av artiklar har sökordet ”self starvation” kombinerats med ”meaning”, ”motivation”, ”explaining”, ”understanding” och liknande. En sökning på ”self starvation” ger 2337 träffar, jämfört med 98421 träffar för ”anorexia”. Träffarna på ”self starvation” utgör alltså drygt två procent av antalet träffar på ”anorexia”. Detta styrker tidigare antagande om anorexi som dominerande samtida förståelse av självsvält. Då förståelse för hela självsvältsfenomenet och inte enbart subtypen anorexia eftersöks i denna uppsats har träffar på ”self starvation” prioriterats. Då anorexia är det tveklöst mest beforskade samtida självsvältsfenomenet, har med hänsyn till ambitionen att fånga fältets vidd några kompletterande artiklar valts utifrån sökordet ”anorexia”. Majoriteten av

artiklarna rör hursom anorexi då begreppet ofta figurerar som självsvältssynonym. En begreppslig förvirring omgärdar självsvältens uttryck, vilket alltså syns redan i urvalsfasen. Det tycks i detta sammanhang adekvat att ifrågasätta ”självsvält” som studiens begreppsliga utgångspunkt. Den begreppsliga förvirringen indikerar att termen inte utgör någon medveten knutpunkt för en diskurs. Då jag vill kartlägga samtliga vis på vilka vetenskapen konstruerar förståelsen för ett beteende; icke-ätande, har jag valt att utgå från en term som jag uppfattar som så neutral som möjligt. Utgångspunkt i anorexi hade omöjliggjort terminologisk icke-värdering då begreppet inkluderar mer än enbart svältbeteendet. Anorexibegreppet ger svälten mening i relation till andra betydelsebärande tecken och utgör ett sanningsanspråk i den diskursiva kampen. Möjligheten kvarstår dock att någon annan mer neutral, mindre förvirrat och frekvent brukad term hade lämpat sig bättre som startpunkt. Jag hade själv önskat att jag i min analys tydligare kunnat hålla isär anorexi och självsvält. Då det i det empiriska underlaget ofta är otydligt vilket av fenomenen som behandlas, har det tyvärr inte alltid varit möjligt.

Analysförfarande

Inledningsvis analyserades var artikel för sig. Element, nodalpunkter och flytande signifikanter eftersöktes. För att vidare kartlägga den diskursiva strukturen beaktades särskilt luckor, inkonsekvenser, motsägelser samt det för-givet-tagna. Med stöd i diskursanalysen genomfördes därpå en för syftet relevant tematisering. Därefter följde en metaanalys av analyserna av de enskilda artiklarna. Samma diskursiva tecken och mönster eftersöktes på nytt och en ny tematisering genomfördes. Holliday (2007: 101) menar att en tjock beskrivning, alltså en som samtidigt är deskriptiv och analytisk, möjliggörs först då kopplingarna mellan olika teman framträder tydligt. För att möjliggöra för dessa teman att träda snarare än tvingas fram, genomlästes relevanta delar av artiklarna och analyserna av dessa upprepade gånger. För att hålla tolkningarna empirinära har jag i analysarbetet ofta återvänt till de konkreta formuleringarna i det empiriska materialet. Detta med förhoppningen att stärka bandet mellan empiri, teori och analys samt för att möjliggöra god relevans och tillförlitlighet i tolkningarna. Pendelrörelsen mellan analys och empiri har hjälpt kaos att ordna sig och mönstren att klarna. Vissa teman har efterhand plockats bort då de visat sig perifera, några har slagits ihop och ytterligare andra har delat på sig. När förändringar i den analytiska strukturen avtog i stort upphörde genomläsningsprocessen.

Uppsatssyftets två olika led rör sig på olika verklighetsnivåer, den språkliga och den levda. Denna ontologiska dubbelhet har metodologiskt och teoretiskt hanterats genom att tillämpa flera olika på förhand utvalda teorier och metoder.

En metodologisk möjlighet hade varit att tillämpa grundad teori. Potentiellt hade ett pendlande arbete där lämplig teori deducerats ur empirin (Bryman, 2008: 541) alstrat en epistemologiskt mer integrerad helhet. Detta särskilt beaktat att uppsatssyftets olika led berör olika ontologiska nivåer. Här vill jag samtidigt nyansera och betona värdet i att kunna välja *ett visst perspektiv* att betrakta något ifrån. Att utgå från det ”bäst lämpade” perspektivets existens ter sig i mina ögon opassande positivistiskt när förståelse snarare än förklaring är vad som eftersöks.

UNDERSÖKNING OCH ANALYS

Diskursens övergripande kartografi

Initialt kartlades i Malsons anda självsvältens diskurser i plural. De flesta artiklar rymmer ett antal, ofta angränsande, definitioner av självsvält. För varje artikel har den mest övergripande och genomgående konstruktionen av fenomenet uttytts.

”Självsvält” har läst som en flytande signifikant vars innebörd eftersökts genom att påvisa varje artikels nodalpunkter. Jag kunde urskilja sju olika diskurser. I fem artiklar konstrueras *självsvält som patologi*. Två subdiskurser påfanns: i tre artiklar artikulerades psykopatologi, i två biomedicinsk patologi artikulerad via genetiska och neurologiska sårbarhetsfaktorer hos självsvältarna. I två artiklar konstrueras *självsvält som asketism*. I två artiklar konstrueras *självsvält som identitet*, där den ena betonar psykologisk identitetskris och den andra fysisk identitetskris i termer av upplevd kroppslig alienation. I två artiklar konstrueras *självsvält som kulturbundet syndrom*. Den ena artikulerar självsvält som konsekvens av över/medelklasslivsstil (habitus) och den andra som en strategi för att hantera samhälleliga förväntningar och krav. I en artikel konstrueras *självsvält som kulturellt syndrom*: självsvälten artikuleras som ett sätt att hantera kulturell förändring. I en artikel konstrueras *självsvält som erfarenhet/livsstil*. I en sista artikuleras *självsvält som protest*: som ett sätt att svara på upplevda skillnader i makt.

De olika diskurserna målar upp i princip samma karaktäristika när det självsvältande subjektet beskrivs. Hon benämns som en hon, vit, ung, socioekonomiskt stark, högpresterande västerlänning som strävar efter smalhet och

perfektion på livets alla områden. Denna bild florerar oftast som typexempel och i mer kritiska artiklar som myten om den typiskt självsvältande ätstörda. Oavsett verklighets- eller mytstatus förhåller sig majoriteten av artiklarna till denna karaktär.

Vidare råder allmän terminologisk förvirring på fältet. Anorexi och självsvält används synonymt i majoriteten av artiklarna, ibland även tillsammans med den betydligt bredare termen ätstörning. Enbart två artiklar håller medvetet isär termerna ”anorexi” och ”självsvält”. Många utger sig inledningsvis för att beröra antingen självsvält eller ätstörningar, men behandlar i praktiken enbart anorexi. För att exemplifiera utger sig en artikel (Lemos Morais, 2002) i titeln för att beröra ätstörningar. I inledningen ges likvärdigt omfattande klinisk deskription av anorexia nervosa, bulimia nervosa och hetsätstörning. I undersökningen och analysen behandlas trots detta enbart förstnämnda diagnos. En annan artikel (Abbate-Daga et al, 2007) syftar till att begripliggöra självsvält som inte uppfyller anorexidiagnosens kriterier om viktfobi, smahetssträvan (drive for thinness) eller fettfobi. Trots att dessa patienter endast uppfyller ett av de diagnostiska kriterierna för anorexia, det första som konstaterar svältbeteende och undervikt (se bilaga 2), benämns de anorektiker. Trots att dessa patienter i studien utgör 38 % av samplet, alltså över en tredjedel, artikuleras denna typ av ”anorexi” som atypisk. Anorexi placeras alltså som patologisk självsvältsnorm och självsvält som inte drivs av en vilja att vara mager framställs som konstig: patologisk i relation till det vedertaget patologiska. Detta sammantaget indikerar att begreppet anorexi utgör vetenskapens hegemoniska konstruktion av såväl självsvält som ätstörning.

I samtliga artiklar artikuleras självsvälten som ett problem. Problemets sociala nivå varierar. Majoriteten placerar problemet på individnivå, andra på gruppnivå och ytterligare andra på samhälls- eller kulturnivå. Eftersom självsvält oftast oöverlagt artikuleras som anorexi är det så tal om en anorektisk kvinna, en anorektisk familj eller en anorektisk kultur. Många ser hur problemet spänner över flera nivåer där individ- och samhällsnivån oftast parallellbetonas. Också den ontologiska inramningen varierar. Ibland artikuleras anorexi som något essentiellt och faktiskt existerande i gener eller i psyke, ibland som något upplevt eller socialt konstruerat. Detta går hand i hand med skiftande teoretisk inramning. Anorexi artikuleras omväxlande i psykologiska, sociologiska, biologiska, fenomenologiska och maktteoretiska termer. Också diskursiva mönster i kronologiskt fokus framträder. I majoriteten av artiklarna är utlösande faktorer i centrum. I ett fåtal diskuteras också

(kortfattat) vidmakthållande faktorer. Detta är anmärkningsvärt då utlösande och vidmakthållande faktorer intuitivt förefaller likvärdigt essentiella för att förstå självsvalt som fenomen.

Dualism: själen kontrollerar kroppen

Dualistisk uppdelning av människan i å ena sidan kropp å andra själ tycks utgöra minsta gemensamma ontologiska nämnare för hela det diskursiva fältet. Dualism syns i skildringar av såväl själsvältarens som vetenskapens världs- och självbild.

Anorektikern tolkas av många som någon som upplever brist på kontroll i livet: ”The sense of control over their own life is low for these youths (...)” (Ma, 2007: 412). I brist på möjlighet att återta denna allmänna kontroll projiceras kontrollbehovet på kroppen vilket resulterar i ”a sense of control and some meaning in life” (*ibid.*). Här kan vi återkalla hur Foucault artikulerar ”själen” som en diskursiv konstruktion vilken möjliggör all form av panoptisk självreglering. Idén om en själ möjliggör likväl alienation från som tuktning av den egna kroppen. Diskursen skildrar hur de själsvältande subjekten sysselsätter sig med dessa självdisciplinerade praktiker. Problem artikuleras först då beteendet passerar en i diskursen dragen patologisk gräns. Kontrollen beskrivs då som urspårad, vilket motiverar externa kontrollpraktiker som verkar normaliserande. Det självdisciplinerade subjektet hänger sig efter ett tag åt överdisciplinering. I analogi med Bells analys blir den fogliga kroppen plötsligt icke-foglig, vilket motiverar externa krafter att med hjälp av mindre subtila makttekniker återdisciplinera kroppen. Denna upplevda kontrollbrist framstår i termer av makt som vanmakt. Vanmakten tycks för att tala med Foucault också bli till motmakt när kroppen blir icke-foglig: när svältpraktikerna trampar över den patologiska gränsen. De diskursiva skildringarna av lösningen rör inte den skisserade bakomliggande problembilden – upplevelsen av kontrollförlust i allmänhet (vanmakt) – utan snarare dess kroppsliga projektion i form av självsvalt (motmakt). ”Anorexia nervosa is characterized by failure to maintain a healthy body weight (...)” (Zink, Weinberger, 2010: 1382) - utmaningen ligger i att återdisciplinera den fysiska kroppen snarare än att eliminera bakomliggande lidande. Så segregeras patologiseringen av självsvalt: kroppen är sjuk på ett sätt, själen på ett annat. Vanmakt blir motmakt blir vanmakt igen, snarare än frigörelse. En rimlig invändning här är att primärt fokus på att rädda kroppen från fysisk undergång med hänsyn till den dödsrisk svälten föranleder tycks befogat. Här avser jag inte opponera mig, utan istället belysa

avsaknaden av ett samtal om fortsatt problemlösning. Diskursen avstår i regel från att problematisera svältens orsak. Istället problematiseras enbart en av dess konsekvenser: den svultna kroppen.

Den visuella kroppen som diskursens brännpunkt

Ytterligare en gemensam utgångspunkt är kroppen som visuellt objekt: kroppen från ett utifrånperspektiv. Likt hos Bartky och Bordo härleds i majoriteten av artiklarna intentionen med svälten ur den konsekvens som är mest påtaglig för utomstående åskådare: en utmärglad kropp. Detta fokus på avmagrad fysik indikerar en distansering från självsvälten som erfarenhet och liv, och också att diskursen lider av samma slags besatthet av yta som den själv ofta diagnostiserar samtida kultur och samhälle med. En övervägande majoritet av artiklarna artikulerar självsvält, oftast anorektisk, inom en vidare diskurs om skönhetsideal och bantning riktad mot kvinnor. ”(...) western ideals of thinness among females play a major role in the development of eating disorder pathology” (Le Grange et. al., 2004: 441). Den avmagrade kroppen utgör en av svältens konsekvenser. Ur just denna konsekvens antas intentionen med svälten emanera. Att svälten från första början antas vara medveten och målinriktad motiveras aldrig. Just denna konsekvens förklaringsvärde artikuleras just i relation till skönhetsideal. Dessa ideal ger upphov till svältmotiverande dispositioner hos subjektet vilka omväxlande kallas fettfobi, idealiserad magerhet eller viktfobi. Denna psykologiska disposition som subjektet utvecklar i relation till idealet framställs som det vanligaste svältmotivet: ” a key psychopathological role in AN is played by a morbid and strong fear of fatness” (Abbate-Daga et. al., 2007: 215). Följande citat är illustrerande för en allmän tendens i diskursen att artikulera fettfobi som en logisk och därigenom trovärdig förklaring till hur självsvält motiveras:

”(...) there are no competing motives [to weight fobia] for not eating that have a comparable organizing and explanatory power. Typical aspects of AN, such as an intense interest in food, extreme fasting, selective eating aiming at reducing weight gain and hunger at the same time (...), the positive value of weight loss, a high level of physical and mental activity that is highly atypical for undeweight, and a denial of the seriousness of being underweight can be understood if the individual is believed to fear normal body weight. No other motive not to eat is compatible with this pattern of phenomena.”

Habermas, 2005: 170

Svälten beskrivs ofta i dessa termer: som rationellt och avsiktligt pådriven av en aktiv intention att uppnå den fysiska konsekvensen av avmagring. På diskursiv nivå ger detta *e contrario* upphov till att andra sätt att förstå självsvält framstår som ologiska

och därmed felaktiga. Brist på motiv till självsvält, motiv till svält frikopplade från dess konsekvenser eller motiv kopplade till andra konsekvenser än avmagring blir svåra att artikulera i detta diskursiva klimat. Så målar en diskurs med bredare potential in sig i ett betydligt trängre hörn.

Även då fokus huvudsakligen riktas mot en motiverande faktor (fettfobi) som härletts ur en av dess konsekvenser (avmagring) understryks oftast att det bakom fettfobin eller längtan att bli mager döljer sig en mer komplex eller traumatisk problembild. Habermas som citerades ovan hävdar exempelvis att ”weight fobia is not the cause of AN² but its central organizing element” (2005: 173). Vidare listar han några exempel på denna typ av bakomliggande orsaksbilder. Han påpekar också att det finns andra typer av självsvält än anorektisk, strukturerade utifrån annat än fettfobi. Han undersöker varken dessa bakomliggande orsaker till fettfobin eller andra typer av självsvält närmare. Som oftast ligger diskursivt fokus på anorexi motiverad av rädsla för fett och viktökning. För att tala med Foucault ser vi här prov på hur sanningsanspråk skapas diskursivt via å ena sidan vad som repetitivt sägs gång på gång, å den andra vad som gång på gång aldrig sägs. Att som i diskursen (oftast) artikulera anorektikern som den enda självsvältaren, vettskrämd av tanken på att bli tjock, in absurdum driven av viljan att tangera magra skönhetsideal, utgör ett maktanspråk som begär status av sanning.

Bland diskursiva makttekniker blir det här särskilt intressant att studera vad som inte sägs och vad som sägs *e contrario*. Motsatsvis förstår vi att den som svälter sitt liv i spillror för att tillfredsställa patriarkala skönhetsideal *inte är* någon som besitter förmåga till att självständigt ifrågasätta eller förhålla sig nyanserat. Det handlar om någon som med enkelhet kan kontrolleras, styras, tuktas. Denna självutplånande figur påminner om den anorektiker Bordo utpekar som en sorglig konsekvens av det maktasymmetriska patriarkatets könsrollslogik. Här vill jag betona sanningsanspråkens diskursiva karaktär. Artikuleringen av anorektikern som någon som begär patriarkatets magra och självutplånande kvinnoideal utgör blott en av flera potentiella uttolkningar av svältbeteendet. Bordo belyser den hegemoniska konceptualiseringens feministiska implikationer och drar teoretiskt rimliga slutsatser utifrån dessa. Här är det viktigt att påminna om att vi likt Bordo inte måste förutsätta denna diskurs hegemoniska anspråk. Självsvälten kan artikuleras annorlunda. Med

² Förkortning för anorexia nervosa.

utgångspunkt i att diskursen alstrar sociala konsekvenser kommer uppreparad av denna berättelse om självsvältaren präglad sättet att tänka och handla hos samtliga som nås av den, självsvältare eller ej. Den som likt Bordo tycks angelägen att motverka patriarkala maktstrukturernas upphov till kvinnlig självutplåning, torde beakta denna sammanflätning mellan diskurs och verklighet och närmare undersöka hur självsvälten kan artikuleras annorlunda för att möjliggöra andra sociala konsekvenser.

I den diskursiva artikulering som här belysts utesluts såväl andra konsekvenser av självsvält än undervikt som andra drivkrafter än just strävan efter undervikt. Självsvält orsakar exempelvis också hunger, skador på inre organ, trötthet, hos kvinnor utebliven menstruation, för vissa död. Drivkrafter skulle kunna härledas ur dessa konsekvenser. Drivkrafter skulle kunna lysa med sin frånvaro: svälten skulle kunna artikuleras som slumpmässig eller irrationell. Drivkrafter skulle kunna figurera fristående från beteendets sociala konsekvenser. Icke-ätandet skulle kunna förklaras utifrån en komplicerad relation till det orala eller till matsmältningssystemet, som en kommunikationsstrategi i nära relationer, en vägran, ett moraliserande upphöjande av asketiska värden, som självbestraffning, och så vidare.

Apropå dessa exempel på andra diskursiva möjligheter tycks det relevant att lyfta relationen mellan tongivande och marginaliserade samt hegemoniska och kritiska röster i diskursen. Kritiska röster artikulerar oftast den egna förståelsen genom att kommentera på den hegemoniska artikuleringen. Det råder därför avsaknad på i grunden självständiga alternativa utgångspunkter på fältet: utgångspunkter som inte på något vis förhåller sig till artikuleringar av självsvält som relaterat till skönhetsideal, bantning eller patologi. De kritiska texterna är i dagsläget motmakt i Foucaults mening. De spjärnar mot hegemonins initiala maktanspråk snarare än ställer sig vid sidan av och artikulerar autonoma makt- och sanningsanspråk. Ett exempel på detta syns i en artikel som ifrågasätter psykiatrins patologisering och individualisering och argumenterar för kulturbundna och sociopolitiskt medvetna perspektiv. De senare artikuleras som "more rich and complex interpretations" (Wilson, 2004: 155). Trots detta initiala avståndstagande från en identifierad mainstreamdiskurs är analysens teman påfallande lika dem som ofta identifieras hos den kritiserade hegemonin. Detta gäller framförallt stort kontrollbehov, perfektionism samt en problematisk relation till den egna kvinnligheten. En annan författare som trots avståndstagande från "the simplistic myth that eating disorders are the result of a tendency to adopt the Western beauty standard of being slim and thin" (Ma, 2007: 409) ger förslag på åtgärder som

är märkligt samstämmiga med den patologisering och individualisering som hon inledningsvis tog avstånd ifrån. Problemet placeras inuti individen: hon är socialt oskicklig, lider brist på vettig och stimulerande fritidssysselsättning och idealiserar västerländska magra ideal. Problemet avhjälpas genom förändring av dessa dysfunktionella, individuella dispositioner inom ramen för individualterapi. För att illustrera: ”the focuses of family education should be (...) to facilitate the youth to appreciate the diverse standards of beauty in society, rather than to adopt uncritically the Western standard of beauty, namely that being thin is beautiful” (*ibid.*: 415).

Att uttalat kritiska perspektiv på detta sätt tar utgångspunkt i och positionerar sig i relation till normativa konceptualiseringar, för att därpå utföra likartade analyser och rekommendera liknande lösningar, tyder på att de hegemoniska tolkningarna utgör en stark diskursiv norm som beblandar sig med det för-givet-tagna för alla som strider på fältet. Normen förefaller så självklar att den tycks svår att frigöra sig från.

Diskursiva dubbelbindningar

Den vidare diskurs om magerhetsideal och bantningskultur som vi sett att självsvälten ofta begripliggörs inom tycks i allians med självsvältens patologiserande diskurs ge upphov till diskursiv dubbelbindning. Genom diskursanalys av framförallt artiklarnas inledningar kan vi vittna om hur att banta och begära en mager kropp normaliseras samtidigt som självsvält patologiseras. ”Dieting and exercise are widely endorsed by adolescent girls, yet the progression to severe self-starvation (...) occurs in a much smaller subpopulation” (Barbarich-Marsteller et. al., 2013: 737). Den patologiska gränsen dras i detta exempel vid självsvält som anses ”severe”. Här underförstår vi att icke-patologiserad bantning och anorektisk självsvält inte är väsensskilda fenomen. Det rör sig om grad- snarare än artskillnad. Normaliseringen av bantning och patologiseringen av självsvält utgör en diskursivt dubbelbindande fälla av motstridiga parallella budskap. Icke-ätande godkänns samtidigt som det underkänns. Det som belönas på ena sidan icke/patologins diskursiva gräns bestraffas på den andra. Bantningen beskrivs initialt som potentiell karriär där varje tappat kilo ökar framgången. För att tala med Foucault är den disciplinära maktens närvaro påtaglig här. Den av idealen kuvade och panoptiskt självövervakande kvinnokroppen hjälper makten att anta sin mest subtila och effektiva skepnad. Faran tycks ligga i att idealet kommer förvirrande nära gränsen till patologin. Friskt konvergerar in i sjukt och gråzonen är obetydlig. Detta blir tydligt i referat från självsvältande subjekt och

skildringar av deras upplevelse av plötsligheten i denna övergång. En ung kvinna beskriver hur anorexin uppstod ”all of a sudden” (i O’Connor, Van Esterik, 2008: 6), och en annan hur ”She didn’t make a conscious decision to restrict her eating further or intensify her exercise routine. The shift crept up so gradually that no one realised” (Halse i Svenaeus, 2013: 86). I en handvändning inverteras självsvältens positiva associationer: god självkontroll blir kontrollförlust, vacker blir ful, duktig olydig, lyckad misslyckad, framgångsrik tragisk. Att de diskursiva konceptualiseringarna av den ideala och den patologiska självkontrollen och kroppen är så svåra att särskilja kan tolkas som diskursiv dubbelbindning där ett sätt att behandla den egna kroppen som tillfredsställer samtliga diskursiva budskap omöjliggörs. För att tala med Foucault blir den kuvade och fogliga kvinnokroppen märkligt nog samtidigt icke-foglig då ideal och patologi vidrör varandra.

Svält som reaktion på upplevd dubbelbindning

Katzman och Lee (1996: 387) artikulerar självsvält som svar på slitningen mellan oförenliga ideal. Exempelvis lanseras nya och mer jämlika ideal för kvinnor samtidigt som gamla kvarstår. Omöjligheten att foga sig två inkompatibla värdesystem ger upphov till frustration över upplevd maktasymmetri. Le Grange et. al. (2004: 441) artikulerar i likartade termer självsvälten som reaktion på falska möjligheter vilka ofta uppkommer i en kontext av kulturell förändring. Det ouppnåeliga artikuleras som uppnåeligt och skapar begär efter illusoriska möjligheter vilket på samma sätt föder frustration och känslor av otillräcklighet. Artikuleringarna av självsvält i dessa två artiklar liknar varandra och jag väljer att lyfta fram dem här då de kan tolkas som skildringar av externa omständigheter som kan ge upphov till en intern upplevelse av dubbelbindning. Något artikuleras som uppnåeligt när det i praktiken inte är det. Självsvälten förstås i artiklarna som en reaktion på den frustration dessa dubbelbindande omständigheter föder. Denna framställning av självsvälten och dess orsak framstår med Batesons terminologi som ett transkontextuellt syndrom. Likt den schizofrene rör sig självsvältaren i limbot mellan oförenliga budskap. En icke-fettfobisk anorektiker beskriver sin ovilja att äta som ”symbolizing a loss of voice in a social world perceived to be solely oppressive” (Lee i Katzman, Lee, 1996: 388). Subjektet driver transkontextuellt sitt varande bort från någon enskild logisk dimension. Schizofrenins psykotiska och självsvältens neurotiska verklighetsflykt tycks utgöra strategier för att fly från ett någonstans till ett ingenstans: från de

motstridiga kontexterna till hålrumsrummen däremellan. Här kan vi förutom med Bateson återigen tala med Foucault. Artikuleringen som insinuerar att självsvältaren uppfattar världen som "solely oppressive" indikerar att hon fått syn på de makttekniker som riktas mot hennes kropp, varför hennes motivation till panoptisk självreglering i enlighet med något yttre ideal drastiskt avtagit. Därav flykten till ingenstans. Snarare än en önskan om att dö handlar det om en upplevelse av omöjliggjort levande. Den immateriella diskursens artikuleringer skapar förutsättningar för kvinnans upplevelse av dubbelbindning och frustrerad vanmakt. Detta föder en reaktion; en social konsekvens: självsvält. När världen visar att det inte finns någon plats där hon kan existera konsekvent och jämlikt, slutar hon äta, och intar på så sätt en icke-position.

Orediga ontologier och sociala nivåer

Den vetenskapens ontologiska oenighet Brante problematiserar speglas i den analyserade diskursen. Detta utgör givetvis en (o)logisk premis för de dubbelbindningar som vidrör de självsvältande subjekten och som behandlats i föregående två stycken. Den typ av dominerande multifaktoriella bio-psyko-sociala förklaringsmodeller som lyftes i bakgrunden framträder i diskursen som segregerade, parallellt existerande perspektiv snarare än någon holistiskt transcendent modell. Lemos Morais (2002) avser kartlägga sambandet mellan medicinska, psykoanalytiska och kulturella perspektiv på anorexi eller bulimi; alltså ett slags bio-psyko-social ansats. Därpå följer en fristående medicinsk deskription av bägge tillstånd, en fristående analys av kulturella ideals kopplingar till anorektiska ideal och en fristående psykoanalys av det anorektiska beteendet. Tre isolerade förklaringsmodeller presenteras och bandet däremellan lyser med sin frånvaro. Svenaeus (2013) förfäktar att självsvälten bottnar i en alla kvinnors inlärd internalisering av andras utvärderande och dömande blickar på den egna kroppen. Beteendet finns förankrat i strukturen och praktiseras av de flesta kvinnor. Då anorexi enbart drabbar ett fåtal gör Svenaeus en grovhuggen koppling mellan det strukturella och det individuella och tillgriper något slags rudimentär psykologisk förklaring: anorexi drabbar de kvinnor som dessutom lider av perfektionistiskt kontrollbehov och dåligt självförtroende (*ibid.*, 2013: 86). Dessa exempel illustrerar diskursens avsaknad av ontologiskt öppna modeller: det sociala står för sig, det psykologiska för sig.

Ontologisk röra påfinns också i artikuleringen av lösningen i relation till problemet. I de medicinska artiklarna artikuleras såväl problem som lösning i

huvudsak på individnivå. Självsvälten förstås i relation till en patologisk personlighet eller genetisk disposition och lösningen formuleras ontologiskt konsekvent i termer av individualterapi eller medicinering. Oftare artikuleras just det multifaktoriellt bio-psyko-sociala gällande orsak men endast det bio- och/eller psykologiska gällande lösning. Också vad gäller social nivå råder rörighet. Makronivån åberopas ibland vad gäller problemet: skeva skönhetsideal eller orimliga prestationskrav lyfts typiskt fram. Lösningen förskjuts till mikronivå: skaffa sundare individuella idealbilder, prestera lagom. Detta är typiskt också hos ”kritiker”. Avsaknad av deskriptiv och analytisk konsekvens gällande ontologisk eller social nivå i vad som utger sig för att vara kritik av individualiseringen av samhällsproblem tyder för att tala med Foucault på en stark diskursiv norm och en tydlig gräns för vad som är möjligt eller tillgängligt att tänka eller säga.

Sammanfattning och avslutande framåtblickande reflektioner

Diskursanalysen visar att självsvält inom olika diskurser (i plural) artikuleras i relation till vitt skilda tecken, samtidigt som det tycks existera yttersta gränser för vad som är möjligt att artikulera inom det totala diskursiva fältet. Tendensen att härleda självsvältens intention ur en av dess konsekvenser, den avmagrade kroppen, utgör exempel på en sådan diskursiv begränsning. En så ofullständig kartläggning och påföljande åtgärdsplan är problematisk särskilt i relation till problemets allvarlighetsgrad. Det är angeläget att betona behovet av en mer helhetlig kartläggning av fenomenets olika aspekter. Den återkommande fixeringen vid just svältens konsekvens för den fysiska kroppen och framförallt dess utseende, visar att analysen inte vågar löpa linan ut. Snarare än att identifiera en fullständig problembild och rikta åtgärder mot denna, nöjer sig diskursen med att tukta en av dess konsekvenser. Diskursen skildrar hur självsvältarens upplevelse av vanmakt när den övergår i motmakt måste tuktas tillbaka till ett tillstånd av vanmakt. Frigörelse omöjliggörs av de maktpraktiker som dessa diskursiva artikuleringar medför. För att tala med såväl Foucault som Ekis-Ekman är läsningen av sambandet makt/motmakt förbryllande ensidig. Genom att ge självsvältarna offerstatus nekas de status som handlande subjekt. Därmed osynliggörs svältens motmaktspotential.

Många av de diskursiva tendenser som lyfts fram kan sammanfattas i bristen på logiskt konsekvent slutförda analyser. Frågor om svältens kronologi fokuserar på de utlösande faktorerna och tonar ner de drivkrafter som vidmakthåller beteendet.

Möjligheten att svälten vidmakthålls av andra faktorer än dem som utlöste den är i diskursen frånvarande. Analysen har också visat prov på inkonsekvens när det gäller ontologiska och sociala nivåer. Effekten blir en logiskt orimlig ansvarsförskjutning från mikro till makro. Problemet artikuleras på samhällsnivå och åtgärden på individnivå utan att kopplingen däremellan beskrivs i resonemangen.

Att bantnings- och utseendediskursens idealkroppar tangerar det som psykiatri artikuleras som patologiska kroppar, skapar en diskursiv dubbelbindning. Detta får sociala konsekvenser; det ger upphov till att unga kvinnor erbjuds en i praktiken omöjlig social position. De upplevelser av dubbelbindning som diskursens artikuleringar/makttekniker visats alstra, aktualiserar återigen behovet av att understryka den sammanlänkning mellan det immateriella och det materiella, det språkliga och det levda, som Foucault påtalar. När språkliga artikuleringar omöjliggör för subjektet att inta någon som helst social position kommer detta att ge efterverkningar i den praktiska verkligheten: *subjektet tycks uttrycka denna icke-position genom självsvalt.*

Gång på gång återkommer vi till kopplingen mellan diskursen och dess sociala konsekvenser. Olika diskurser alstrar olika sociala konsekvenser. Med tanke på allvaret i självsvalt är det nödvändigt att inleda ett vidare, mer transcendent och fullständigt samtal i syfte att komma bortom den diskursiva norm som tycks ge upphov till praxis som cementerar lidandet i den levda praktiken. Diskursens norm tycks göra det omöjligt för kritiker att konsekvent diskutera utifrån från ett icke-individualiserande eller patologiserande perspektiv. Frikoppling från denna norm skulle ge dem möjlighet att fullfölja sin kritik av individualiseringen av samhällsproblem. Självsvaltarnas upplevelser av social vanmakt skulle i en sådan analys bättre tillvaratas. Andra åtgärdsförslag än individualpsykologiska och medicinska skulle följa ur en sådan ontologiskt och socialt konsekvent analys. Ur denna kritik skulle icke-individualiserande och maktutjämnande poänger emanera, så som förslagsvis politiska åtgärder på makronivå, interventioner för jämställdhet, initiativ att utjämna maktskillnader, gruppterapi med fokus på sociala positioner, maktstrukturer och politiska möjligheter. Som vi sett sker detta sällan, beroende på kraften i de diskursiva normer som bestämmer vad som är möjligt att artikulera. Just på grund av styrkan i dessa diskursiva normer och inte minst genom de delvis förödande sociala konsekvenser som blir resultatet, anser jag det nödvändigt att zooma ut för att få syn på de brister olika diskursiva konstruktioner tillsammans

alstrar. Först från detta utgångsläge kan diskursens dubbelbindningar lösas upp, vilket kan ge nya impulser till det fortsatta samtalet.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckta källor

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical manual of mental disorders, DSM-5™*. American Psychiatric Association: Arlington, Virginia.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. The University of Chicago Press: London.
- Bordo, S. (2003). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. University of California Press: Berkeley.
- *Whose body is this?* ss. 45-71
- *Anorexia Nervosa: Psychopathology as the Crystallization of Culture*, ss. 139-164
- Brante, T. (2006). Den nya psykiatrin. I Hallerstedt, G (red.). *Diagnosens makt – om kunskap, pengar och lidande*. Daidalos: Göteborg.
- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. Oxford University Press: New York.
- Laing, R., D. (1970). *Knots*. Random House: New York.
- Lee Bartky, S. (1997). Foucault, Femininity and the Modernization of Patriarchal Power. I Conboy, K, Medina, N, Stanbury, S. *Writing on the Body: Female Embodiment and Feminist Theory*. Columbia University Press: New York, kap. 7.
- Ekis Ekman, K. (2010). *Varat och Varan – prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Foucault, M. (1972). *Vetandets arkeologi*. Arkiv: Lund.
- Foucault, M. (1974). *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Arkiv: Lund.
- Foucault, M. (1976). *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta*. Daidalos: Göteborg.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Pantheon Books, New York.
- Foucault, M. (2003). *Society must be defended, Lectures at the Collège de France, 1975-1976*. Picador: New York.
- Foucault, M. (2008). *Diskursernas kamp*. Symposion: Stockholm.
- Hildebrand Karlén, M. (2013). *Vansinnets diagnoser – om klassiska och möjliga perspektiv inom svensk psykiatri*. Carlsson Bokförlag: Stockholm.
- Holliday, A. (2007). *Doing and writing qualitative research*. Sage: London.
- Johannisson, K. (1998). *Den mörka kontinenten – Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Nordstedts: Stockholm.
- Johannisson, K. (2013). *Medicinens öga. Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter*. Nordstedts: Stockholm.
- Lindgren, S. (2009). *Populärkultur: teorier, metoder och analyser*. Liber: Malmö.
- Malson, H. (1998). *The Thin Woman: Feminism, Post-structuralism, and the Social Psychology of Anorexia Nervosa*. Routledge: London.
- Mills, S. (2004). *Discourse*. New York: Routledge.
- Norring, C. (2009). *Åtstörningar – bakgrund och aktuella behandlingsmetoder*. Natur och Kultur: Stockholm.
- Philips, N. & Hardy, C. (2002). *Discourse analysis – Investigating Processes of Social Construction*. Sage: Thousand Oaks, CA.
- Smith, D. E. (1990). *Texts, facts, ad femininity: Exploring the Relations of Ruling*. London: Routledge.

- Vanderelycken, W. & van Deth, R. (1996). *From Fasting Saints to Anorexic Girls – The History of Self-Starvation*. The Athlone Press: London.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur : Lund.

Internetbaserade källor

- Kunskapscentrum för ätstörningar (KÄTS). (2013). *Hur vanliga är ätstörningar?* Faktablad nr 6, maj. Stockholm: Stockholms läns landsting. Hämtat från: <http://www.atstorning.se/wp-content/uploads/2013/05/6-Hur-vanliga-ar-atstorningar.pdf>.
- Socialstyrelsen. (2004). *Vem får göra vad i hälso- och sjukvården och tandvården?* Artikelnr: 2004-101-5. Hämtat från: http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10267/2004-101-5_20041015.pdf.
- Socialstyrelsen. (2013). *Psykisk ohälsa bland barn och unga*. Artikelnr: 2013-5-43. Hämtat från: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19109/2013-5-43.pdf>.
- Wallin, U. (2007). *Ätstörningar hos barn och ungdomar – en behandlingsmanual vid enheten för anorexi och bulimi – BUP Lund*. Universitetssjukhuset: Lund. Hämtat från: https://www.skane.se/Public/psykiatri_skane/bup/atstorning/dok/Behandlingsmanual%20AN%20o%20BN%202.pdf.

Tidskriftsartiklar

- Bell, M. (2006). Re/Forming the Anorexic "Prisoner": Inpatient Medical Treatment as the Return to Panoptic Femininity. *Cultural Studies* ↔ *Critical Methodologies*, 6(282), ss. 282-303.

Empiriskt underlag

- Abbate-Daga, G., Pierò, A., Gramaglia, C., Gandione, M. & Fassino, S. (2005). An attempt to understand the paradox of anorexia nervosa without drive for thinness. *Psychiatry Research*, (149), ss. 215-221.
- Barbarich-Marsteller, N., C., Underwood, M. D., Foltin, R., W., Myers, M., M., Walsh, B., T., Barrett, J., S. & Marsteller, D., A. (2013). Identifying Novel Phenotypes of Vulnerability and Resistance to Activity-Based Anorexia in Adolescent Female Rats. *International Journal of Eating Disorders*, 46(7), SS. 737-746.
- Darmon, M. (2009). The Fifth Element: Social Class and the Sociology of Anorexia. *Sociology*, 43(4), ss. 717-733.
- Giles Banks, C. (1996). "There is no fat in heaven": Religious Ascetism and the Meaning of Anorexia Nervosa. *Ethos*, 24(1), American Anthropological Association, ss. 107-135.

- Habermas, T. (2005). On the Uses of History in Psychiatry: Diagnostic Implications for Anorexia Nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 38(2), ss. 167-182.
- Katzman, M. A. & Lee, S. (1996). Beyond Body Image: The Integration of Feminist and Transcultural Theories in the Understanding of Self Starvation. *International Journal of Eating Disorders*, 22(4), ss. 385-394.
- Le Grange, D., Louw, J., Breen, A. & Katzman, M. A. (2004). The meaning of 'self-starvation' in impoverished black adolescents in South Africa. *Culture, Medicine and Psychiatry*, (28), ss. 439-461.
- Lemos Morais, M., B. (2002). Eating Disorders: a Bond between Medicine, Culture and Psychoanalysis. *International Forum of Psychoanalysis*, 11(2), ss. 135-140.
- Ma, J. L. C. (2007). Meanings of eating disorders discerned from family treatment and its implications for family education: the case of Shenzhen. *Child and Family Social Work*, (12), ss. 409-416.
- O'Connor, R., A. & Van Esterik, P. (2008). De-medicalizing anorexia – A new cultural brokering. *Anthropology today*, 24(5), ss. 6-9.
- Rodrigo, C., Henegama, T. & Hanwella, R. (2013). Life threatening self starvation; a case report. *BMC Research Notes*, 6(36).
- Svenaeus, F. (2013). Anorexia Nervosa and the Body Uncanny: A Phenomenological Approach. *The Johns Hopkins University Press*, 20(1), ss. 81-91.
- Wilson, J. (2004). Beyond psychiatry: How social workers conceptualise women and self-starvation. *Australian Social Work*, 57(2), ss. 150-159.
- Zink, C., F. & Weinberger, D. R. (2010). The rewards of self starvation. *Nature Medicine*, 16(12), ss. 1382-1383.

Bilaga 1.

Översiktlig beskrivning av de texter som utgör underlag för diskursanalysen.

1. Beyond psychiatry: How social workers conceptualise women and self-starvation

Akademisk disciplin: socialt arbete

Publiceringsår: 2004

Författare: Jennifer Wilson

Syfte: Att undersöka hur socialarbetare som arbetar med självsvältande kvinnor konceptualiserar fenomenet självsvält och/eller anorexi. Särskilt fokus läggs på alternativa, icke-psykiatriska eller patologiserande förståelser av kvinnors självsvält.

Metod: Fyra djupintervjuer med kvinnliga socialarbetare. Diskursanalys utifrån feministisk och poststrukturell teori på de transkriberade intervjuerna.

Resultat och slutsats: Övergripande kontrasteras dominanta ”patologiska” mot marginaliserade ”kulturella” perspektiv på kvinnors självsvält. De sistnämnda förstås som rikare och mer komplexa än de förstnämnda. Tre övergripande teman utronas ur socialarbetarnas tal: ”kontroll och perfektion”, ”femininitet” och ”självdestruktivitet/självbevarelse”.

2. ”There is no fat in heaven”: Religious Asceticism and the Meaning of Anorexia Nervosa

Akademisk disciplin: socialantropologi

Publiceringsår: 1996

Författare: Caroline Giles Banks

Syfte: Att undersöka via vilka religiösa och kulturella symboler anorektikern erfar och uttrycker sin asketism. Att undersöka kopplingen mellan samtida anorexi, asketism och religiös fundamentalism, med särskilt fokus på kristendom.

Metod: Kvalitativ analys utifrån en fallstudie pågående mellan åren 1986 och 1993 av en kvinna i 45-årsåldern som beskrivs som konservativ fundamentalistisk protestant och kronisk anorektiker.

Slutsats: Det subjektiva meningsskapandet hos anorektiker som samtidigt är djupt troende baserar sig på asketiskt-religiösa ideal. Självsvälten är ett uttryck för en religiös övertygelse, där det rena/goda/kristna sammankopplas med asketism och självsvält, och det befläckade/onda/icke-kristna sammankopplas med allmän hängivelse till fysisk njutning och frossande ätande. Dualismen kropp/själ kopplas samman med det icke-kristet/kristet, ont/gott, jordiskt/asketiskt.

3. An attempt to understand the paradox of anorexia nervosa without drive for thinness

Akademisk disciplin: medicin

Publiceringsår: 2007

Författare: Giovanni Abbate-Daga, Andrea Pierò, Carla Gramaglia, Marina Gandione, Secondo Fassino

Syfte: Att beskriva patologiska och personlighetstypiska särdrag hos en i tidigare forskning omnämnd atypisk subgrupp inom diagnoskategorin anorexia nervosa (DSM-IV), vars karaktäristiska drag är avsaknad av strävan efter smalhet (eng: ”drive for thinness”).

Metod: 151 kvinnor diagnostiserade med anorexi (DSM-IV) delades in i tre subgrupper utifrån BMI (mått på svältens fysiologiska svårhetsgrad) och

psykometriskt uppskattad nivå av "drive for thinness", DT, utifrån svar på fyra kvantitativa självskattningsformulär vilka avser mäta sjukliga attityder till ätande, grad av depression, grad av dysfunktionell aggressivitet i personlighetsstrukturen samt medfött temperament. Därpå genomförs statistiska analyser av patologiska och personlighetsmässiga skillnader mellan anorektiker med olika hög skattning på metavariabeln "drive for thinness" ("DT").

Slutsats: Tre hypoteser formuleras. 1. 38 % av deltagarna förnekar DT. 2. Deltagare utan DT uppvisar mindre allvarliga psykopatologiska- och dysfunktionella personlighetsdrag. 3. Deltagare utan DT tycks svara ärligt i formulären, men uppvisar egodystona negativa emotioner inför det egna tillståndet.

4. Meanings of eating disorders discerned from family treatment and its implications for family education: the case of Shenzhen

Akademisk disciplin: socialt arbete

Publiceringsår: 2007

Författare: Joyce L. C. Ma

Syfte: Att identifiera meningen med självsvält på individ- och familjenivå i den kinesiska provinsen Shenzhen. Analysen av resultaten på mikro- och mesonivå vävs samman med en parallell dito på makronivå, vilken tar avstamp i en kartläggning av omfattande förändringar i det kinesiska samhället i termer av moderniserings- och urbaniseringsprocesser samt ökade inslag av västerländsk kultur.

Metod: Kvalitativ innehållsanalys av videofilmade och transkriberade familjeterapisessioner på Nanshan Hospital. Totalt 24 medverkande familjer där en dotter är diagnostiserad med anorexi alternativt bulimi.

Slutsats: Innehållsanalysen utvärderar två teman i materialet: 1. Självsvältens *kontroll* av den egna kroppen läses som ett svar på upplevelsen av ett i övrigt okontrollerbart liv i mötet med snabba förändringar i samhället. 2. Självsvälten läses som ett alternativ till ställningstagande i ett utvecklingspsykologiskt dilemma mellan att förbli ung respektive att växa upp. Avslutningsvis rekommenderas insatser på individ- och familjenivå, vilka ämnar stärka individ och familj att motstå det påfrestande trycket om högpresterande och smalhet från kultur och samhälle.

5. Life threatening self starvation; a case report

Akademisk disciplin: biomedicin

Publiceringsår: 2013

Författare: Chaturaka Rodrigo, Thusani Henegama, Raveen Hanwella

Syfte: Att undersöka huruvida en fallstudie av en självsvältande ung man kan stärka en ursprunglig hypotes om att ett spektrumtillstånd för tvångssyndrom(OCSD) inkluderande vanföreställningar, åstörningar, impuls kontrollstörning, spelberoende samt Tourettes syndrom har högre validitet än nuvarande tvångssyndromsdiagnos (OCD), vilken medför synnerligen hög grad av samsjuklighet med framförallt ovan nämnda diagnostiska tillstånd.

Metod: Fallstudie av en 22-årig kraftigt underviktig man som söker vård för andningsbesvär. Inledningsvis medicinsk undersökning, därpå även psykologisk och social.

Slutsats: Patienten diagnostiseras med anorexia nervosa samt tvångssyndrom (OCD). Om psykosociala- och beteendefaktorer uppmärksammas bättre i vården, kan onödiga medicinska utredningar undvikas. Fallet stärker hypotesen om legitimiteten hos en ny spektrumdiagnos för tvångssyndrom (OCSD).

6. The meaning of ' self-starvation' in impoverished black adolescents in South Africa

Akademisk disciplin: psykologi

Publiceringsår: 2004

Författare: Daniel Le Grange, Johann Louw, Alison Breen, Melanie A. Katzman

Syfte: Att noggrannare än tidigare refererade studier undersöka prevalens och uttryckssätt för störda ätbeteenden hos svarta ungdomar i Sydafrika ställt i jämförelse med vita ungdomars.

Metod: Studie i två steg där självskattningsformulär som kartlägger förekomst av ätstörningar (framförallt anorexi och bulimi) delades ut till totalt 813 ungdomar; vita, svarta samt färgade ("mixed-race"). De svarta ungdomar som uppvisade tecken på ätstörning i enkäten, söktes upp för intervju för att kartlägga det subjektiva meningsskapandet bakom beteendet. Av 40 genomfördes intervju med 5.

Slutsats: Fler svarta än vita uppvisade via enkäten symptom på ätstörning. Ingen av de intervjuade uppvisade dock tecken på ätstörning i enlighet med västerländska diagnoskriterier. Självsvälten tycktes ha en annan mening för fattiga svarta ungdomar. Att stor del av tankarna riktas mot mat, samt att överätande förekommer, kan bättre förklaras av fattigdom och brist på mat än patologi. Svårigheten att fylla i formulären korrekt tros bero på bristande kulturkänslighet i formuleringarna, dåliga kunskaper i engelska samt svårighet till individualistisk introspektion och kvantifiering av denna (alltså självskattnings av upplevelsen av självet, en uppgift som sällan uppfattas som svårbegriplig i västerländska sammanhang).

7. Beyond Body Image: The Integration of Feminist and Transcultural Theories in the Understanding of Self Starvation

Akademisk disciplin: (social)psykologi

Publiceringsår: 1996

Författare: Melanie A. Katzman, Sing Lee

Syfte: Kors feministiska och tvärkulturella teoretiska perspektiv för att ifrågasätta rådande biomedicinsk förklaringsmodell där fettfobi ses som främsta motivation till frivillig svält hos kvinnor.

Metod: En tvärkulturell och feministisk analys av ett urval av samtida forskning från olika vetenskapliga discipliner.

Slutsats: Genom att korsa feministiska och tvärkulturella perspektiv, framträder förutom ätstörningarna som könade, ätstörningarna som förkroppsligande av upplevda skillnader i makt. Istället för att förstå ätstörningar i termer av vikt, diet och fettfobi, föreslår författarna ett fokus på förtryck, övergång samt frikoppling.

8. On the Uses of History in Psychiatry: Diagnostic Implications for Anorexia Nervosa

Akademisk disciplin: psykologi, historia

Publiceringsår: 2005

Författare: Tilmann Habermas

Syfte: Att demonstrera varför det inte är legitimt att jämställa samtliga former av självsvält med anorexia nervosa.

Metod: Med stöd i historiska källor kvalitativt undersöka huruvida viktfoxi förekommit i tidiga historiska fall av rapporterad anorexi, huruvida viktfoxi lämpar sig som diagnoskriterium samt huruvida det finns någon kontinuitet i självsvältens uttryckssätt från medeltid till nutid.

Slutsats: Anorexia nervosa framstår i kontexten av studiens historiska genomgång som ett nytt diagnostiskt tillstånd. Habermas förstår viktfobin som ett centralt diagnoskriterium, vilket inte tycks ha förekommit tidigare i den västerländska självsvältens historia.

9. Identifying Novel Phenotypes of Vulnerability and Resistance to Activity-Based Anorexia in Adolescent Female Rats

Akademisk disciplin: medicin

Publiceringsår: 2013

Författare: Nicole C. Barbarich-Marsteller, Mark D. Underwood, Richard W. Foltin, Michael M. Myers, B. Timothy Walsh, Jeffrey S. Barrett, Douglas A. Marsteller

Syfte: Att identifiera sårbara respektive resistenta predisponerande fenotyper för att utveckla anorexia nervosa, genom att i experimentsammanhang forcera fram så kallad aktivitetsbaserad anorexia hos råttor – alltså att råttan fortsätter träna och undlåter sig äta den korta period under ett dygn då den har tillgång till mat. Målsättningen är att fenotyperna ska kunna ligga till grund för framtida neurobiologisk forskning, och i bästa fall leda till att slutsatser om neurobiologiska predisponerande förutsättningar för utvecklande av anorexi hos unga kvinnor.

Metod: 80 tonåriga råttor av honkön delades upp i experiment- respektive kontrollgrupp. Experimentgruppen fick starkt begränsad tillgång till mat och obegränsad tillgång till ett hjul att springa i. Statisk analys användes för att undersöka sambanden mellan olika variabler för ät- och springbeteende.

Slutsats: En sårbar fenotyp där träning maximerades och ätande minimerades påvisades, och en resistent fenotyp där omvända förhållanden rådde påvisades.

10. The Fifth Element: Social Class and the Sociology of Anorexia

Akademisk disciplin: sociologi

Publiceringsår: 2009

Författare: Muriel Darmon

Syfte: Att begripliggöra sambandet mellan anorexi och medel- eller överklassstillhörighet genom att kartlägga de underliggande sociala processer och dispositioner som ger upphov till associationen mellan fenomenen. Anorexi tolkas parallellt gentemot Beckers teori om avvikandekarriärer och Bourdieus habitusskildringar.

Metod: Kvalitativa fältstudier och djupintervjuer på en ätstörningsspecialiserad klinisk enhet.

Slutsats: Den anorektiska avvikarkarriären möjliggörs i första hand av tillgång till vissa specifika sociala dispositioner, habitus, framförallt i form av särskilda sorters kulturellt kapital intimt förknippat med medel- och överklassgrupper.

11. The rewards of selfstarvation

Akademisk disciplin: medicin

Publiceringsår: 2010

Författare: Caroline F Zink, Danel R Weinberger

Syfte: Att kartlägga neurobiologiska predisponerande sårbarhetsfaktorer som kan verka motiverande för fortsatt självsvält.

Metod: fMRI-scanning av normalviktiga och anorektiska kvinnors hjärnaktivitet. Mängd dopaminaktivitet i särskilda delar av hjärnan, betraktade som belöningsystem, studerades i samband med att bilder på underviktiga, normalviktiga respektive överviktiga kvinnor visades på en skärm.

Slutsats: Anorektikernas belöningssystem/dopaminproduktion ökade när bilder av underviktiga kvinnokroppar visades, de normalviktiga kvinnornas dopaminproduktion var som högst vid åsynen av normalviktiga kvinnokroppar. Detta tycks indikera att anorexi drivs av motiverande neurokemiska processer, snarare än straffande system som ger upphov till undvikande beteende. Anorexi bör därför betraktas som belöningsökande snarare än obehagsundflyende beteende.

12. Eating Disorders: a Bond between Medicine, Culture and Psychoanalysis

Akademisk disciplin: medicin och psykoanalys

Publiceringsår: 2002

Författare: Marilia Brandao Lemos Morais

Syfte: Att kartlägga sambandet mellan medicinska, kulturella och psykoanalytiska perspektiv på ätstörningarna anorexi och bulimi för att förstå huruvida tillstånden bör anses kulturbundna eller ej.

Metod: Sammanvägning av teoretiska reflektioner utifrån de tre olika infallsvinklarna.

Slutsats: Tillstånden, med betoning på bulimi, bör betraktas som kulturbundna och samtida. Från ett psykoanalytiskt perspektiv kan anorexin ses som ett uttryck för oförmåga till att verbalisera en önskan och/eller ett behov – svälten tycks symbolisera ett undvikande av invadering. Anorexins uppkomst i tonåren bör beaktas i ljuset av övergången från barn till vuxen, där svälten omöjliggör att kroppen utvecklas till ett sexualiserbart kvinnoobjekt.

13. De-medicalizing anorexia – A new cultural brokering

Akademisk disciplin: socialantropologi

Publiceringsår: 2008

Författare: Richard A. O'Connor, Penny Van Esterik

Syfte: Att förstå meningsskapandet hos anorektiker genom avmedikaliserande och kontextualiserande analyser av intervjuer med före detta anorektiker.

Metod: Djupintervjuer med 22 tillfrisknade anorektiker, 20 kvinnor och 2 män.

Slutsats: Anorexi tycks snarare än om bantning för att uppnå smala skönhetsideal bottna i fluktuationer av icke-religiös eller -organiserad ungdomlig asketism. Dåliga resultat för klinisk behandling av anorektiker indikerar att psykiatriens förståelse av sjukdomen inte tangerar något faktiskt.

14. Anorexia Nervosa and the Body Uncanny: A Phenomenological Approach

Akademisk disciplin: filosofi

Publiceringsår: 2013

Författare: Fredrik Svenaeus

Syfte: Att visa att anorexia nervosa varken enbart är en kroppslig dysfunktion eller en kulturell produkt. Att beskriva den fenomenologiska upplevelsen av kroppen och varandet i det anorektiska tillståndet.

Metod: Fenomenologisk-teoretisk analys på konceptuell nivå, med stöd i berättelser av kvinnor som lider av anorexia nervosa.

Slutsats: Anorexin inleds med en upplevd alienation från den egna kroppen, initierad av den självobjektifiering som sker när kvinnan ser sin kropp genom andras blickar, och därigenom dömer ut den som för stor, och därmed omöjliggör en känsla av hemmahörande i den egna kroppen. Därpå tar hon kontroll över kroppen genom att förvägra den mat. Slutligen utvecklas sjukdomen, vilken börjar leva sitt eget liv, vilket till slut leder till en personalisering av sjukdomen – den lever som en egen person i den drabbade individen.

Bilaga 2.

Diagnoskriterier för anorexia nervosa (AN) enligt DSM-5.

DSM-5 har ännu ingen officiell svensk översättning. Diagnoskriterierna för anorexia nervosa lyder enligt amerikansk upplaga:

A. Restriction of energy intake relative to requirements, leading to a significantly low body weight in the context of age, sex, developmental trajectory, and physical health. *Significantly low weight* is defined as a weight that is less than minimally normal or, for children and adolescents, less than minimally expected.

B. Intense fear of gaining weight or becoming fat, or persistent behavior that interferes with weight gain, even though at a significantly low weight.

C. Disturbance in the way in which one's body weight or shape is experienced, undue influence of body weight or shape on self-evaluation, or persistent lack of recognition of the seriousness of the current low body weight.

(...)

Specify whether:

Restricting type: During the last 3 months, the individual has not engaged in recurrent episodes of binge eating or purging behavior (i.e., self-induced vomiting or the misuse of laxatives, diuretics, or enemas). This subtype describes presentations in which weight loss is accomplished primarily through dieting, fasting and/or excessive exercise.

Binge-eating/purging type: During the last 3 months, the individual has engaged in recurrent episodes of binge eating or purging behavior (i.e., self-induced vomiting or the misuse of laxatives, diuretics, or enemas).

Referens:

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical manual of mental disorders, DSM-5™*. American Psychiatric Association: Arlington, Virginia, ss. 338-339.